

# 10. Õigus elule; piinamise, ebainimliku või alandava kohtlemise ja karistamise keeld

Õigus elule on inimõiguste kontseptsiooni vaieldamatu keskpunkt, sest kehalise olemasoluta ei ole inimesel võimalik ühtegi teist inimõigust (õigus haridusele, õigus isikuvabadusele jms) kasutada. See, kas ja mis ulatuses inimene oma õigusi teostada saab, ei eelda aga üksnes tema füüsilist eksistentsi, vaid on seotud kõigile inimestele omase inimväärikuse ja selle austamisega.

Seejuures arutatakse ikka ja jälle selle üle, mis on inimväärikus ja selle tunnus(ed) – on see inimese ratsionaalsus, sotsiaalsus, eneseteadvus, loomingulisus, haavatavus või midagi muud. Samuti vahetatakse mõtteid selle üle, miks räägitakse inimväärikuse puhul just selle austamisest, mitte kaastundest, hoolest vms. Mõnikord küsitakse, kas inimväärikus on omane üksnes *homo sapiens*'ile või võib sellega minna kaugemale ja omistada see tunnus tulevikus ka näiteks telesarjas „Westworld“ kujutatud inimesetaoliste olevustele, võib-olla isegi inimestega sarnastele organismidele (nt šimpansitele).[1](#)

Need ja paljud muud inimväärikuse sisu määratlemisega seotud küsimused toidavad jätkuvalt elavat akadeemilist diskursust.[2](#) Kuigi ilmset ja kõikehõlmavat vastust sellele, mis on ikkagi inimväärikuse substants, anda ei saa, pole kahtlust, et teise maailmasõja julmused, nagu holokaust, ilmestasid seda, milline kohtlemine on vastandiks inimväärikuse austamisele, millised teod ründavad inimväärikust ja koguni eitavad selle olemasolu.

Niivõrd traagiliste sündmuste mõjul leidis inimväärikuse filosoofiline mõiste, mille üle arutati juba antiikajal ja mis omandas kanoonilise väljenduse Immanuel Kanti käsitluses, tee rahvusvahelise üldsuse mõttevahetustesse ja andis inimõigustele moraalse laengu.[3](#) Sellest sai alguse ka rahvusvahelise üldsuse pühendumus kaitsta inimväärikust kui *per se* kõigi inimeste sünnipärast väärtust ja õigust. Inimväärikuse austamise põhimõttest kujunes demokraatliku ühiskonna kõige olulisem tunnus.

Sellest sai inimõiguste aluspõhimõte, mis peab kõigi inimeste nn tuuma ühtviisi väärtuslikuks.

Inimväärikust võib niisiis kujutleda maja alusmüürina, millele inimõigused seintena toetuvad.<sup>4</sup> Piinamine, ebainimlik või alandav kohtlemine ja karistamine mõrastab ning tõsisemal juhul lõhub alusmüüri, milleta ülalpool paiknevad inimõigused püsima ei jää. Selline käitumine seab ohtu nii inimese keha kui ka vaimu terviklikkuse ning võib tõsisemal juhul võtta inimeselt elu. Seetõttu markeeritakse siinses peatükis ka õigust elule, ent mõtestatakse põhjalikumalt piinamise, ebainimliku või alandava kohtlemise ja karistamise keeldu.

- <sup>1</sup>Killmister, S. Contours of Dignity. – Oxford: Oxford University Press 2020, lk 16–20, 129–140.
- <sup>2</sup>Vt nt Webster, E. Interpretation of the Prohibition of Torture: Making Sense of ‘Dignity’ Talk. – Human Rights Review 2016/17, lk 371–390; McCrudden, C. Human Dignity and judicial Interpretation of Human Rights. – European Journal of International Law 2008/19 (4), lk 655–724; Addis, A. Dignity, Integrity, and the Concept of a Person. – Tulane Public Law Research Paper No. 17–14 2018, lk 1–45; O’Mahony, C. There is no such thing as a right to dignity. – International Journal of Constitutional Law 2012/10 (2), lk 551–574.
- <sup>3</sup>Habermas, J. The Concept of Human Dignity and the Realistic Utopia of Human Rights. – Metaphilosophy 2010/41 (4), lk 465–480.
- <sup>4</sup>Dicke, K. The founding function of human dignity in the universal declaration of human rights. – Kretzmer, D., Klein, E. (toim). The concept of human dignity in human rights discourse. Kluwer Academic Publishers 2002, lk 111–120; vt ka Pollmann, A. Embodied Self-Respect and the Fragility of Human Dignity. – Kaufmann, P. et al. (toim). Humiliation, Degradation, Dehumanization. Springer 2011, lk 243–261; Waldron, J. Is Dignity the Foundation of Human Rights? – New York University Public Law and Legal Theory Working Paper 2013/12–73, lk 1–29; Le Moli, G. The Principle of Human Dignity in International Law. – Andenas, M. et al. (toim). General Principles and the Coherence of International Law 2019, lk 352–368.